

1335 – 2015

Vyšný Čaj

Obec Vyšný Čaj

Obec Vyšný Čaj leží na rozhraní Lučenecko-Košickej zníženiiny v Olšavskej dolíne na miernych svahoch Slanských hôr. Územím obce preteká juhovýchodne nepravidelne meandrujúca rieka Olšava, ktorá je významným ľavostranným prítokom Hornádu. Údolie z východnej strany obklopujú Slanské vrchy.

Obec je od mesta Košice vzdialená približne 17 km. Skutočnosť, že sa obec nachádza v blízkosti krajského mesta vyzdvihuje význam obce z urbanistického hľadiska a umiestnenie v kludnom krajinársky pomerne nenarušenom prostredí z hľadiska napredovania v oblasti agroturistiky.

Severozápadná časť katastrálneho územia obce je súčasťou Chráneného vtáčieho územia Košická kotlina, ktoré bolo vyhlásené za účelom zabezpečenia priaznivého stavu biotopov druhov vtákov európskeho významu a biotopov sťahovavých druhov vtákov sokola rároha, sovy dlhochvostej, ďatľa hnedkavého, bociana bieleho, prepelice poľnej, orla kráľovského a zabezpečenia podmienok ich prežitia a rozmnožovania. Chránené vtáčie územie bolo vyhlásené v roku 2008.

Územie sa radí do teplej oblasti s kotlinovou klímou mierne suchou až vlhkou, s dostatočne veľkou intenzitou teplôt a chladnými zimami. V ročnom priemere prevláda severné prúdenie vzduchu.

Obyvatelia majú vytvorené dostatočné možnosti na realizáciu voľnočasových aktivít. V obci je vybudované detské multifunkčné ihrisko, kultúrny dom a možnosti kultúrno-spoločenského a športového využitia. Počet obyvateľov obce neklesá, práve naopak, stúpa, záujem o bývanie v obci a demografický vývoj je veľmi priaznivý. Obec vytvára dostatočné podmienky pre individuálnu bytovú výstavbu, čoho výsledkom je, že mladí ľudia neodchádzajú z obce,

Ortofoto z roku 1950

Ortofoto z roku 2012

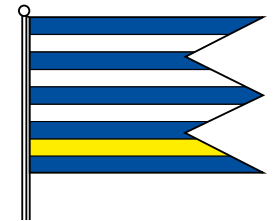
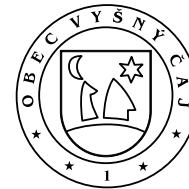
majú v obci vhodné podmienky pre svoj život a obec sa stáva vyhľadávaným miestom života nových obyvateľov. Záujem o dianie v obci a jej rozvoj neustále stúpa a to hlavne v radoch mladej a strednej generácie, ktorá sa stáva hybnou silou rozvoja obce. Komunikácia s vedením obce prináša svoje ovocie a spoločnými aktivitami prispievajú k neustálemu zvyšovaniu kvality života.

Symbyly obce

Heraldika súčasného erbu obce vychádza z pôvodnej Jozefínskej pečate pochádzajúcej z roku 1784, ktorá má v kruhopise text: SIGIL POS F SZAJ 1784 a výtvarné riešenie prezentuje lemeš a čerieslo. Zachovala sa aj pečať z neskoršieho obdobia z rokov 1839/1840, na ktorej je ročník na pažiti pred stodolou a cepom v rukách.

Pečať obce je okrúhla, uprostred s obecným symbolom a kruhopisom OBEC VYŠNÝ ČAJ. Pečať má priemer 35 mm.

Obecná vlajka obce má podobu deviatich pozdĺžnych pruhov: modrého, bieleho, modrého, bieleho, modrého, bieleho, modrého, žltého a modrého. Vlajka má pomer strán 2 : 3 a ukončená je tromi cípmi, t. j. dvomi zástrihmi, siahajúcimi do tretiny jej listu. Farebnosť pruhov na vlajke je daná farbami obecného erbu.

Nález z doby bronzovej svedčí o tom, že územie súčasnej dediny Vyšný Čaj bolo osídlené už v dobe predhistorickej. V regióne obcí Vyšný Čaj – Nižný Čaj sa našiel aj materiál z obdobia raného stredoveku a to nádoby z piesočnatej hliny. To jasne svedčí o slovanskom sídlisku, ktoré je datované do 9. storočia.

Konkrétne prvú správu o Nižnom Čaji poznáme zo začiatku 14. storočia. V tom čase obec spolu s Vyšným Čajom patrila tej vetve z rodu Aba, ktorej posledným žijúcim členom bol Dominik, syn Lacka, ktorý sa označoval prediktátom z Trsteného pri Hornáde (de Nassad), pretože tam mal svoje sídlo. Dominik, syn Lacka, zomrel ešte pred rokom 1333 bez mužského potomka. Kráľ Karol Róbert daroval jeho majetky palatínovi Viliamovi Drugethovi v roku 1335. Ten v tomto čase už držal hrad Slanec a jeho panstvo. Patrili mu teda dediny Trstené pri Hornáde, Ždaňa, Skároš, Nižný a Vyšný Čaj, Olšovany, Bohdanovce, Košická Polianka, Trstany a čiastka v Krásnej nad Hornádom. Z území ešte vlastnil zem v susedstve dedín Vyšný a Nižný Čaj v Abaujskej stolici a Šarišské Lužniaky v Šarišskej stolici. Podľa uvedenej prvej písomnej zmienky z roku 1335 teda vieme, že v tom čase už existovali obce Vyšný Čaj aj Nižný Čaj ako vyvinuté dediny.

Nevieme odkedy a za akých okolností získali predkovia Dominika, syna Lacka, do vlastníctva Nižný Čaj. Poznáme však skutočnosť, že v roku 1270 pri opise panstva hradu Füzér (ten je už na maďarskej strane v blízkosti jazera Izra), patrila zem Skároš, susediaca s panstvom Füzér, Mikulášovi, synovi Abu, ktorý bol starým otcom Dominika, syna Lacka. Vieme aj to, že spomínaný Mikuláš, syn Abu, sa v roku 1290 uvádza s prediktátom z Olšovian (de Elswa), kde musel mať svoje sídlo. Je teda viac ako pravdepodobné, že už v tom

čase vlastnil aj obce Nižný a Vyšný Čaj, ktoré s Olšovianmi priamo susedia. Historik Branislav Varsik nepochybuje, že obe obce existovali už v 13. storočí. Dominik, syn Lacka, mal však dcéry a žijúcu manželku a tým podľa vtedy platných zákonov prináležalo dedičstvo, tzv. dievčenská štvrtina. Vilam Drugeth bol teda v roku 1337 po dlhšom spore nútený vrátiť tri dediny. Takto Klára, dcéra Dominika, získala Olšovany a Klára, vdova po Dominikovi, získala Nižný Čaj. Pani Magic, dcéra Lacka a sestra Dominika, získala Vyšný Čaj.

O osude Vyšného Čaju po roku 1337 nevieme nič. Až v roku 1427 sú obe dediny (Vyšný i Nižný Čaj) v rukách vdovy po Šimonovi. Nevieme však, v akom príbuzenskom pomere bola k predošlým držiteľom. Portálny súpis z roku 1553 udáva, že vo Vyšnom Čaji bolo 5 port, čiže usadlostí. Zvyčajne sa zvykne rátať minimálne 5 ľudí na jednu usadlosť, čo svedčí, že v tomto roku Vyšný Čaj obývalo približne 25 obyvateľov. Nebola to teda ľudnatá dedina. V roku 1564 tu bolo 5 a 1/2 porty. Desiatkový súpis z roku 1565 vykazuje, že vo Vyšnom Čaji žilo 10 sedliakov a 3 želiari. Z týchto obyvateľov mali len traja mená slovanského pôvodu, dvaja maďarského a ostatní neistého pôvodu. Desiatkový register z roku 1577 udáva, že tu žilo 13 sedliakov. Traja mali mená slovenského pôvodu, dvaja maďarského, ostatní neistého. Miešalo sa tu teda obyvateľstvo slovenské, maďarské a snáď i nemecké. Súpis z roku 1598 uvádza, že vo Vyšnom Čaji bolo 12 domov.

V 16. storočí v čase reformácie tu slúžili maďarskí reformovaní kňazi, čo malo ďalší vplyv na vývoj národnostného cítenia obyvateľov dediny. Napríklad v roku 1577 tu slúžil kalvínsky kňaz Šimon Enizkei. V 17. a 18. storočí tu došlo v dôsledku moru a Rákociovských povstaní k značnému vyľudneniu. V roku 1715 boli vo Vyšnom Čaji len štyria poddaní sedliaci, ale po roku 1720 tu začalo prichádzať nové obyvateľstvo. Konskripcia cirkví a farárov z roku

1746 udáva, že sa tu rozprávalo približne rovnakým dielom slovensky i maďarsky. Podľa vierovyznania tu vtedy žilo 14 rímskokatolíkov, 3 gréckokatolíci, 5 luteránov, 15 kalvínov a 13 detí bez udania vierovyznania. Celkovo teda 50 obyvateľov. V roku 1851 žilo v obci 162 rímskokatolíkov, 100 kalvínov a 15 židov. Bola to teda obec prevažne slovenská a mala už 277 obyvateľov. V roku 1930 tu žilo 315 Slovákov, 31 Maďarov a 9 inozemcov, celkovo 355 dedičanov. Asfaltovou cestou bola dedina s okolím spojená až v roku 1961.

Názov obce pochádza od slovanského mena Čavoj, ktoré bolo neskôr pomadžarčené a novým vývinom spätne poslovenčené, avšak už z maďarského názvu na Čaj. Z rovnakého základu vznikli aj obce Čavoj pri Prievidzi a Čejov v Českej republike.

Genéza názvu:

1335/1339 – poss. Chay et Chay

1337/1349/1382 – poss. Chaway Superior

1427 – Felsewchay

1465 – Kethchay

1477 – poss. utrasque Chay

1513 – poss. Felschay

1519 – poss. Felswchay

1773 – slovensky: Wissny Csaj, maďarsky: Felső - Csáj

1903 – slovensky: Vyčný Čaj, maďarsky: Felsőcsáj

1906 – slovensky: Vyšný Čaj

V obci sa nachádza klasicistický chrám postavený v roku 1895.

Samospráva a rozvoj obce

Obec Vyšný Čaj je právnickou osobou, ktorá za podmienok ustanovených zákonom samostatne hospodári s vlastným majetkom a s vlastnými príjmami. Najzákladnejšou úlohou obce pri výkone samosprávy je starostlivosť o všestranný rozvoj jej územia a o potreby jej obyvateľov.

Obec Vyšný Čaj vykonáva nasledovné činnosti:

- riadne hospodári s hnutelným a nehnuteľným majetkom obce v súlade s rozpočtom obce,
- usmerňuje ekonomickú činnosť v obci, t. j. vydáva súhlas, záväzné stanovisko, stanovisko alebo vyjadrenie k podnikateľskej a inej činnosti právnických a fyzických osôb a k umiestneniu prevádzky na území obce, vydáva záväzné stanoviská k investičnej činnosti v obci,
- zabezpečuje výstavbu a údržbu a vykonáva správu miestnych komunikácií, verejných priestranstiev, obecného cintorína, kultúrnych, športových a ďalších obecných zariadení, kultúrnych pamiatok,
- zabezpečuje verejnoprospešné služby, najmä nakladanie s komunálnym odpadom a drobným stavebným odpadom, udržiavanie čistoty v obci, správu a údržbu verejnej zelene a verejného osvetlenia, zásobovanie vodou, nakladanie s odpadovými vodami zo žúmp a miestnu verejnú dopravu,
- utvára a chráni zdravé podmienky a zdravý spôsob života a práce obyvateľov obce, chráni životné prostredie, ako aj utvára podmienky na zabezpečenie zdravotnej starostlivosti, na vzdelávanie, kultúru, osvetovú činnosť, záujmovú umeleckú činnosť, telesnú kultúru a šport,

- plní úlohy na úseku ochrany spotrebiteľa, určuje nariadením pravidlá času predaja v obchode, času prevádzky služieb a spravuje trhoviská,
- obstaráva a schvaľuje územnoplánovacia dokumentácia sídelných útvarov a zón, koncepciu rozvoja jednotlivých oblastí života obce,
- vykonáva vlastnú investičnú činnosť v záujme zabezpečenia potrieb obyvateľov obce a rozvoja obce,
- zakladá, zriaďuje, zrušuje a kontroluje podľa osobitných predpisov svoje rozpočtové a príspevkové organizácie, iné právnické osoby a zariadenia,
- organizuje hlasovanie obyvateľov o dôležitých otázkach života a rozvoja obce,

- zabezpečuje verejný poriadok v obci,
- zabezpečuje ochranu kultúrnych pamiatok,
- plní úlohy na úseku sociálnej pomoci v rozsahu podľa osobitného predpisu,
- vykonáva osvedčovanie listín a podpisov na listinách,
- vykonáva činnosti v oblasti stavebného poriadku,
- v záujme rozvoja obce spolupracuje s občianskymi združeniami a inými právnickými, ako aj s fyzickými osobami pôsobiacimi v obci.

Budova obecného úradu a kultúrneho domu sídli v prenajatých priestoroch od cirkvi. Kultúrny dom patrí obecnému úradu. V obci pôsobí rímskokatolícka cirkev a evanjelická cirkev.

Obecné zastupiteľstvo má 5 poslancov. Dlhodobým cieľom obce Vyšný Čaj je zabezpečiť a vytvárať podmienky pre pohodlné bývanie svojich občanov, poskytujúce dostatočné možnosti pre spoločenské, kultúrne, športové aktivity a relax. Rozvíjajúca sa ekonomická základňa v obci bude zabezpečovať pre občanov obce i blízkeho okolia pracovné príležitosti v priemyselnej výrobe a v službách, najmä formou malého a stredného podnikania.

V roku 2010 Vyšný Čaj postihli lokálne zosuvy pôdy a obec preto v ďalších rokoch investovala. Bola realizovaná sanácia zosunutého svahu za takmer 50 000 eur z Environmentálneho fondu a nad cintorínom boli opravené rigoly. Schválený bol územný plán obce, zrekonštruované verejné osvetlenie a vymenené klasické žiarovky za LED, zariadenie kuchyne a sály kultúrneho domu boli zmodernizované. Taktiež sa obnovil aj projekt na privodovú stoku do čistiarne odpadových vôd v Ruskove.

V rámci projektu „Cesty KSK 6 – Košice-okolie – napojenie obcí na Košice“ bola v roku 2014 zrekonštruovaná cesta III. triedy spájajúca obce Vyšný Čaj a Nižný Čaj, a tak z cesty zmizlo veľa výtlkov.

Najväčšou investíciou v roku 2014 bolo vybudovanie detského ihriska z európskych peňazí s dotáciou takmer 50 000 eur, obec sa na projekte podieľala spoluúčasťou takmer 5 000 eur. Ihrisko bolo vybudované na záhrade za budovou obecného úradu.

V roku 2015 bol v úseku od križovatky pri ihrisku do centra obce daný nový asfaltový koberec, ktorého výstavba bola financovaná zo štátneho rozpočtu.

Dlhodobé rozvojové zámery obce, hlavný cieľ, resp. strategické ciele sú založené na prirodzených a všeobecne platných princípoch, čím sa stávajú prijateľnými a rešpektovateľnými pre občanov obce, ako aj ich budúce politické reprezentácie. Iba splnením hlavného cieľa, resp. strategických cieľov sa môže naplniť vízia obce Vyšný Čaj.

Hlavným cieľom obce je zvýšenie schopnosti obce rozvíjať sa komplexne, so zámerom zabezpečenia trvalo udržateľného rozvoja obce so zreteľom na svoj charakter, t. j. vnútorného rozvoja obce vo svojich hraniciach, tak i upevňovanie jej pozície ako neoddeliteľnej súčasti „Slanského“ mikroregiónu.

Na dosiahnutie hlavného cieľa a naplnenie strategickej vízie si stanovila obec Vyšný Čaj štyri **strategické ciele**:

1. Zvýšenie kvality života občanov obce.
2. Podpora podnikateľského prostredia a vytvárania nových pracovných príležitostí.
3. Skvalitňovanie životného prostredia v obci a efektívne využívanie prírodných zdrojov (environment).
4. Zvýšenie efektívnosti vzájomnej spolupráce v rámci obce ako i regiónu, resp. mikroregiónu.

Zo života reformovaného zboru

Prvá písomná zmienka o reformovanej cirkvi pochádza z roku 1608. V 16. storočí patril zbor pod matkocirkevnú farnosť Olšovany, neskôr od roku 1586 k matkocirkvi Ďurkov až do roku 1995. Cirkevný zbor bol od roku 2000 administrovaný zo Slanca. Samostatným matkocirkevným zborom sa stal 15. 10. 2000.

Podľa súpisu jágerskej diecézy zo 17. storočia mali reformovaní veriaci drevený kostol so zvonom z roku 1754. Liturgický kalich darovaný Andrejom Bertokom pochádza z roku 1654. Na mieste starého dreveného kostola bol vybudovaný v roku 1786 nový chrám, ktorý za sto rokov užívania schátral a namiesto neho postavili nový v rokoch 1895/1896.

Dvojposchodová veža kostola bola zastrešená a boli v nej umiestené dva zvony – starý z roku 1754 a nový, ktorý bol zrekvirovaný na vojenské účely. Cirkevný zbor dal preto odliatť nový zvon v roku 1937. Kostol prešiel viacerými opravami, ktoré boli ukončené vysviackou.

Cirkevný zbor sa v súčasnosti stretáva na pravidelných službách Božích v kostole, ktorý bol postavený v rokoch 1895/1896. Bohoslužby sa konajú v nedeľu a tiež v týždni. Okrem bežných služieb Božích sa konajú aj rodinné bohoslužby, na ktorých je pozornosť upriamená viac na deti. Na týchto bohoslužbách sú zapájaní aj členovia cirkevného zboru pri čítaní biblických textov, modlitieb, svedectiev, ale aj kázňou slova Božieho.

Okrem bohoslužieb v kostole sa konajú v zborovom dome biblické hodiny, ktorých súčasťou sú modlitby, čítanie a výklad Biblie v užšom spoločenstve veriacich.

Detiskú besiedku alebo nedeľnú školu navštevujú deti nášho zboru počas hlavných bohoslužieb v zborovom dome pod vedením

katechéto. Detskému veku primeraným spôsobom je im vysvetlená biblická zvesť, učia sa spievať duchovné piesne pre deti, modlitby, scény alebo básničky na príležitostné vystúpenia v kostole (Deň matiek, Deň otcov, Vianoce a pod.). Deti majú priestor na kreatívnu činnosť, pri ktorej vyrábajú rôzne predmety s biblickou tematikou pre seba alebo pre cirkevný zbor.

Vzájomná spolupráca nášho cirkevného zboru s rímskokatolíckou farnosťou sa odzrkadľuje na spoločných ekumenických bohoslužbách na rozhraní starého a nového roka, kedy veriaci oboch farností majú bohoslužby slova striedavo v kostole rímskokatolíckej a reformovanej cirkvi.

Posledné dva roky 2014 a 2015 sme mali ekumenický pašiový sprievod v našej obci, na ktorom sa čítali texty o utrpení Pána Ježiša. Sprievod sa začal pri reformovanom kostole, prešiel ulicami obce až sa napokon presunul „na Golgotu“, pod kríž pri miestnom cintoríne.

V rokoch 2013/2014 boli prevedené opravy miestnosti pre deti, náter strechy kostolnej veže, výroba a osadenie nového symbolu hviezdy na veži a výroba nového kovaného oplotenia a brány pri kostole (bratia Šoltésovci), terénne úpravy kostolného nádvorja a ďalšie aktivity, ktoré pomohli upraviť a skrášliť prostredie nášho cirkevného zboru.

Kostolníčkou je sestra Jolana Krajňáková, kantorom je brat Imrich Géci ml.

Predsedníctvo cirkevného zboru tvorí: Miroslav Varga – farár, administrátor a Štefan Póč – kurátor.

Presbyterstvo pozostáva z týchto členov: Valéria Dancáková, Imrich Géci, Imrich Géci st., Pavol Gurbaľ, Štefan Jakči, Daniel Krajňák, Alžbeta Mihóková, František Okoš, Štefan Póč, Dušan Šoltés, Jolana Zurková, Monika Žingorová.

Zo života rímskokatolíckej cirkvi

Rímskokatolícka cirkev v obci kostol nemala. Patrila jej zvonica vybudovaná v roku 1926 v urbárskej záhrade (u Poláka). V roku 1948 kúpila cirkev pozemok na výstavbu kostola od súrodencov Vitézových. Výstavba nenáročnej stavby, ktorá mala slúžiť pôvodne len ako zvonica, začala v roku 1951. Vzhľadom k tomu, že na uvedený účel bola rozmernejšia, po vysvätení uskutočnenom dňa 17. 08. 1952 slúžila ako kostolík. Vysvätil ho dekan Ľudovít Rydárovský z Bohdanoviec. Na novú vežu s pôvodným zvonom bola osadená vežička so strieškou zo starej zvonice. Zvon bol odliaty v roku 1833 v Prešove a zasvätili ho sv. Jánovi Nepomuckému. Pri kostole

stál drevený kríž, ktorý bol neskôr premiestnený na cintorín, kde sa nachádza aj v súčasnosti. Dnešný kostol bol vybudovaný svojpomocne veriacimi v rokoch 1996 – 1999 podľa projektu Ing. Milana Kalinovského. Vysvätil ho pomocný biskup Košickej arcidiecézy Bernard Bober dňa 08. 08. 1999.

Architektúra má pôdorys trojuholníka, čo zhmotňuje ideu Svätej trojice. Trojuholníkový pôdorys rozširujú a dotvárajú oblúky i kruhové tvary. Veža je otvorená v tvare srdca a zavŕšená krížom, čo vychádza z myšlienky Kristovho otvoreného srdca na kríži a má evokovať otvorenosť ľudského srdca.

V interiéri kostola nenájdeme žiadny kút. Špecifický je aj samostatný chór, ktorý nepodopierajú žiadne piliere. Ľavú stranu zdobia historické obrazy krížovej cesty. Súčasťou bohoslužobného oltára je pôvodná reliéfná doska z bieleho mramoru, ktorú dal zhotoviť gróf Forgách, kedysi zdobiaca kaplnku kaštieľa v Hrani. Kamennosochárske dielo s náboženským výjavom má historickú a umeleckú hodnotu, ktoré znázorňuje Nanebovzatie Panny Márie. Tomuto sviatku je aj kostol zasvätený a každoročne sa slávi odpustová slávnosť 15. augusta. Na chóre je umiestnené staré harmónium z ruskovského kostola. Pamätihodnosťou súvisiacou s miestnou rímskokatolíckou cirkvou je kamenný kríž z roku 1908 postavený na cintoríne, rok vyhotovenia vyššie spomínaného dreveného kríža nie je známy. Do cirkevného života sa zapájajú deti každoročnou účasťou v programe Dobrá novina už od roku 2008. Ekumenické bohoslužby sú dôkazom dobrého spolunažívania obidvoch cirkví v obci. Konajú sa každoročne na veľké cirkevné sviatky.

Tradičné akcie a podujatia

Deň obce

Každoročne začiatok júla patrí v našej obci stretnutiu obyvateľov, rodákov a návštevníkov, kedy sa koná oslava Dňa obce spojená so športovým dňom. V tento deň prebieha na obecnom ihrisku mnoho súťaží pre deti, futbalový turnaj a súťaž vo varení guláša. Účastníci súťaží si môžu zmerať svoje sily a tí najlepší sú odmenení počas slávnostného vyhodnotenia, ktoré sa koná v popoludňajších hodinách. Po odovzdaní cien sa pokračuje v oslavách kultúrnym programom a posedením pri hudbe a tanci. V roku 2014 sme Deň obce oslávili netradične na detskom ihrisku pri obecnom úrade, vybudovanom za pomoci nenávratného finančného príspevku z fondov EÚ.

Obecná zabíjačka

V spolupráci s poslancami, ochotnými spoluobčanmi a tiež za podpory sponzorov je od roku 2008 každoročne starostom obce usporiadaná „Obecná fašiangová zabíjačka“. K obdobiu fašiangov takéto spesrenie patrí, a ani v našej obci tomu nie je inak. Od skorého rána sa rozoberá „švinka“, porcuje a pripravuje mäsko a začínajú rozvoníavať klobásky, pečené rebierka a iné zabíjačkové špeciality. Do obeda je potrebné stihnúť veľa vecí, aby hostia boli spokojní a cítili sa dobre. Často sa do príprav zapoja aj šikovné gazdinky, ktoré rady napečú tradičné domáce šišky, fánky, či kysnuté koláče. Táto akcia pokračuje popoludní v kultúrnej miestnosti obecného úradu vystúpením detského súboru Čerešienka a speváckych súborov v sprievode hudobníkov z blízkeho okolia. Cieľom je sa stretnúť, porozprávať, čo-to ochutnať, no a pri dobrej nálade sa zabaviť pri hovorenom slove a ľudovej hudbe.

Umenie šikovných rúk, kultúra a tradície

Vyšívanie

Ľudová výšivka sa na Slovensku uplatňovala ako ozdoba odevu aj ozdoba bytových textílií. Výšivku preto pokladáme za najrozšírenejší a najcharakteristickejší prejav ľudového umenia. V našej obci sa vyšívaniu už vyše 50 rokov venuje pani Gécziová. Vyšívá na šijacom stroji značky Singer, s viskózovými nitkami na biely tesil. Svoje výšivky prezentuje na rôznych akciách, veľa z nich podarovala rodine, známym, niektoré zdobia príbytky ľudí až za hranicami Slovenska. Za jej zanehanosť, šikovnosť a usilovnosť jej určite patrí uznanie a vďaka. Ostáva nám veriť, že svoje skúsenosti bude mať komu odovzdať, aby pokračoval v tomto krásnom ľudovom remese.

Tvorivé dielne

Úspešnou a už skoro tradičnou akciou sú tvorivé dielne organizované pani Kočanovou. Dielne sú určené pre širokú verejnosť, pre mamičky, deti, skrátka pre všetkých, ktorí si chcú tvorivo oddýchnuť. Za symbolické vstupné sa kúpi potrebný materiál, pomôcky, občerstvenie, no a pohoda, relax a úsmev, tie sú zdarma. Tvorivé dielne sú organizované hlavne v predvianočnom čase v priestoroch obecného úradu. Mamičky, ale aj deti predviedli už viackrát svoje zručnosti a vyrobili krásne vianočné ozdoby a dekorácie.

Ľudová kultúra

Pôvodnú ľudovú kultúru predstavovali zvyky a obyčaje, ktoré sa formou tradícií zachovali dodnes. Možno ich charakterizovať, ako klasické abovské, a takým bol aj celý spôsob života, poľnohospodárstvo, bývanie, stravovanie a odievanie. Najstaršie jednopodlažné domčeky „s gánkom“, postavené z kameňa a hliny, sa postupne dočkali rekonštrukcie. Šikovné ruky murárov a majiteľov im dokázali dať novú tvár veľakrát so zachovaním tradičných prvkov, čo je dôkazom, že to pôvodné a tradičné sem patrí. Pôvodný odev sa nosil ešte aj v druhej polovici 20. storočia, no dnes ho vidíme už len u babičiek. Rovnako je pre ne charakteristická aj „chustečka“, je to vo väčšine prípadov vlastnoručne vyšívajúca šatka, ktorá je tiež jedinečnou ozdobou našich starých mám.

Včelárstvo

Včelárstvo sa vo Vyšnom Čaji objavilo určite už s prvými osadníkmi. Je to krásny koníček, a dá sa povedať, že aj jedno z najstarších remesiel. So zánietením sa včelám venujú pán Mihók a pán Adamjak už s pomerne modernými včelínmi a úľmi. Súčasné včelárstvo je oveľa zložitejšie ako niekedy, je to nielen o vytáčaní medu a chytení rojov, teda aktivít, ktoré si nevčelár predstaví ako prvé. Dôležité je dohliadať na zdravotný stav včelstiev a starať sa o ne. Napriek týmto problémom, a niekedy aj ostrým žihadlám včiel, je včelárstvo krásny koníček, s ktorým keď začnete, už nikdy vás nepustí. Včielkam v našich záhradách by sme mali odmenu v podobe zbierania nektáru dopriať, keďže opelujú stromy a prispievajú tak k bohatej úrode.

Priroda a naše okolie

Obec Vyšný Čaj s nadmorskou výškou 210 m n. m. leží na rozhraní Lučenecko-Košickej zníženy v Olšavskej doline na miernych svahoch Slanských vrchov. Tie tvoria horský reťazec severojužného smeru, ktorého významným stavebným prvkom sú miocénne vulkanické štruktúry. Slanské vrchy oddeľujú Košickú kotlinu na západe od Východoslovenskej nížiny a pahorkatiny na východe. Severný okraj Slanských vrchov hraničí s Beskydským predhorím a južný so Zemplínskym pohorím v Maďarsku. Dominantou pri pohľade na pohorie z obce sú celky Šimonka (najväčší vrch s výškou 1092 m n. m.) a vrch Bogota (856,4 m n. m.).

Z dôvodu úpadku poľnohospodárstva, veľa poľnohospodárskych dvorov, na ktorých bola zabezpečovaná produkcia živočíšnej výroby, zostalo opustených a postupne boli zdevastované alebo došlo k ich transformácii. V poľnohospodárskych dvoroch a hospodárskych objektoch dnes často sídlia rôzne podnikateľské subjekty zaoberajúce sa výrobou ale aj službami. Areál bývalého poľnohospodárskeho družstva od roku 2001 v obci Vyšný Čaj s rozlohou 45 000 m² prešiel terénnymi úpravami, modernizáciou a prestavbou objektov, vlastní ho spoločnosť TRIO TATRA, s. r. o., ktorú založil v roku 1990 podnikateľ Tibor Dulovič.

Obec sa nachádza v jednej z najperspektívnejších oblastí z hľadiska využívania obnoviteľných zdrojov energie v rámci Slovenska. Otázna je budúcnosť geotermálnej elektrárne v obci Ďurkov pri Košiciach, vzdialenej len 6 km od našej obce Vyšný Čaj a dlhodobo nevyužívaný potenciál tohto obnoviteľného zdroja energie s tepelným výkonom, ktorý by mohol dosiahnuť úroveň 60 MW. Tento zdroj by dokázal pokryť potrebu dodávok tepla v okolitých obciach, vrátane tej našej, nehovoriac o možnosti výroby elektrickej energie a rekreačnom využití.

Územím obce preteká juhovýchodne nepravidelne meandrujúca rieka Olšava, ktorá je významným ľavostranným prítokom Hornádu.

Pramení v Slanských vrchoch, v podcelku Šimonka, na západnom svahu Chabzdovej (861,6 m n. m.) v nadmorskej výške približne 675 m n. m., má dĺžku 49,9 km, plochu povodia 340 km² a je to tok V. rádu. Prirodzený tok Olšavy s pôvodnými i brehovými porastmi patrí k výrazným krajinným dominantám v poľnohospodársky intenzívne využívanom území. V blízkosti vodného toku je možné spozorovať rybárika riečneho, volavku popolavú, kačicu divú a veľa iných vtákov a vodných živočíchov.

Chotár obce o celkovej výmere 483 ha je tvorený prevažne poľnohospodárskou krajinou a rozsiahlymi lúkami tvoriacimi pekné prírodné scenérie. Typickou ozdobou našich lúk a okolia je srnčia zver, ktorá žije v lesoch, a za súmraku, keď je najaktívnejšia, veľmi často navštevuje lúky, polia a často tak preniká až k okraju obce. Na potulkách je možné spozorovať tiež zajacov, líšky a bažantov.

Medzi hodnotné prírodné prvky na území obce je možné zaradiť:

- brehové porasty v alúviu rieky Olšava,
- lúčne porasty s enklávami krovitých spoločenstiev, na parcele Prieloh v severnej časti územia, ktoré sú napojené na priľahlý lesný porast v susednom katastri,
- lúčne porasty nachádzajúce sa v miestnom cintoríne vo Vyšnom Čaji lemujúce poľnú cestu,
- z biotopov lesných porastov národného významu sa tu okrajovo nachádzajú dubovo-hrabové lesy karpatské,
- biotop trávnych porastov.

Severozápadná časť katastrálneho územia obce je súčasťou Chráneného vtáčieho územia Košická kotlina, ktoré bolo o rozlohe 19 008 ha vyhlásené v roku 2008 za účelom zabezpečenia priaznivého stavu druhov vtákov európskeho významu a zabezpečenia podmienok ich prežitia a rozmnožovania.

Dôvodom vyhlásenia chráneného územia bolo, že Košická kotlina je jedným z troch najvýznamnejších území na Slovensku pre hniezdenie sokola rároha a pravidelne tu hniezdi viac ako 1 % národnej populácie druhov sovy dlhochvostej, ďatľa hnedkavého, bočiana bieleho, prepelice poľnej a orla kráľovského.

V bývalých jamách po ťažbe piesku, ktoré nachádzame v rôznych častiach katastrálneho územia obce môžeme vidieť lokality s výskytom tam hniezdiacich včelárikov zlatých. Vo svete je pomerne rozšírený, ale u nás stále pomerne málo známy typ turizmu zvaný birdwatching, teda pozorovanie vtáctva. Lesné, lúčne a vodné biotopy, ktoré sú súčasťou nášho okolia sú na takéto pozorovanie prírody doslova predurčené.

Neďaleko lesa, „pri studničke“ za obcou, máme aj my jedno z takýchto miest, kde je možné nájsť pokoj a nerušené prostredie. Je to jedno z obľúbených miest trávenia voľného času dospelých s deťmi a aj mládeže. Pri jazierku s altánkom a ohniskom je možnosť opieť si slaninku, oddýchnuť si a zrelaxovať v peknej prírode.

Každý z nás by si mohol a mal uvedomiť, že to, čo okolo seba máme nie je samozrejmosť, že je dôležité starať sa o životné prostredie a zveľaďovať ho. Možno by sme si mohli brať príklad zo vzťahu našich starých rodičov a prarodičov k prírode a pôde, kedy bol obrozený každý kúsok ornej pôdy a pokosené všetky lúky. Vo vzťahu k prírode a k nášmu okoliu by sme mali podľa svojich možností prispieť svojou troškou, aby sme napredovali a zveľaďovali životné prostredie a svoje okolie.

Realizované s finančnou
podporou Košického
samosprávneho kraja

Pre Obecný úrad Vyšný Čaj vydalo v roku 2015 vydavateľstvo JES Košice, s. r. o.,
Bulharská 5, Košice, tel.: +421 55 729 01 44, www.jes.sk, e-mail: jes@jes.sk

Text zostavili: obec Vyšný Čaj, autor textov časti História: PhDr. Marta Čiderová

Foto: Gabriel Dancák, Stanislav Jíroušek, archív obce Vyšný Čaj, <http://mapy.tuzvo.sk>

Tlač: Rotaprint, spol. s r. o., Košice

